

РОЛЬ ПАРТІЙНОЇ ЕЛІТИ У ФОРМУВАННІ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА

Державно-управлінські студії № 10, 2019

УДК 323.39 : 329 : 35

С. О. Кравченко,

д. держ. упр., професор, завідувач кафедри публічного управління та адміністрування Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

РОЛЬ ПАРТІЙНОЇ ЕЛІТИ У ФОРМУВАННІ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА

S. Kravchenko,

Doctor of State Administration, Associate Professor, Head of the Department of Public Administration and Administration of Tavriya National University named after V.I. Vernadsky

THE ROLE OF THE PARTY ELITE IN THE FORMATION OF POLITICAL LEADERSHIP

Анотація. У статті з використанням системно-функціональної та компаративістської методології досліджено взаємозв'язок між процесами формування ефективного політичного лідерства та розвитком партійної еліти. Розкрито функціональний імператив партійної еліти в якості ресурсу та джерела формування політичних та державних лідерів. Показано, що до основних функцій партійної еліти відноситься, з одного боку, представництво інтересів громадянського суспільства в публічній сфері, а з іншого – формування структур політичного лідерства та державно-управлінської еліти. Проаналізовано основні недоліки сучасної вітчизняної партійної системи та їх негативний вплив на формування політичного лідерства в нашій країні. Визначено роль ідеологічних та соціоцентричних засад в діяльності партійної еліти у контексті формування ефективного політичного лідерства. Обґрунтована необхідність консенсусу партійної еліти на основі завдань державотворення та реалізації реальних проєктів розвитку країни. Установлено взаємозв'язок між впливом активістської політичної культури громадянського суспільства і озвитком громадянських ініціатив та конструктивними трансформаціями у вітчизняній партійній системі й публічній політиці. Виокремлено завдання нормативного забезпечення переорієнтації партійної еліти на вирішення завдань розвитку країни та задоволення потреб громадян в якості основної передумови формування ефективного політичного лідерства.

Abstract. The article examines the relationship between the processes of forming effective political leadership and the development of the party elite using a system-functional and comparative methodology. The functional imperative of the party elite as a resource and a source of formation of political and state leaders is revealed. It is shown that the main functions of the party elite include, on the one hand, the representation of the interests of civil society in the public sphere, and on the other - the formation of structures of political leadership and public administration elite. The main shortcomings of the modern domestic party system and their negative impact on the formation of political leadership in our country are analyzed. The role of ideological and sociocentric principles in the activities of the party elite in the context of the

*formation of effective political leadership is determined. The necessity of consensus of the party elite on the basis of tasks of *deja vu* formation and realization of real projects of development of the country is substantiated. The relationship between the influence of the activist political culture of civil society and the development of civic initiatives and constructive transformations in the domestic party system and public policy has been established. The task of normative provision of reorientation of the working elite on the decision of tasks of development of the country and satisfaction of needs of citizens as the basic precondition of formation of effective political leadership is allocated. It is proved that the main criterion for assessing the party elite as the basis of political leadership should be considered its ability to integrate civil society and public policy around real strategic development projects of the country.*

Ключові слова: публічна політика, державне управління, політичне лідерство, партійна еліта, громадянські ініціативи, політична культура, ефективність.

Key words: public policy, public administration, political leadership, party elite, civic initiatives, political culture, efficiency.

Постановка проблеми. Лідерство має першочергове значення в умовах демократичного транзиту та відповідно системних реформ в усіх сферах життя українського суспільства. Політичні лідери відіграють ключову роль в умовах всебічних соціальних перетворень, оскільки саме вони є ініціаторами, ідеологами та лідерами цих змін. Історичний досвід показує, що країни долали наслідки кризи, досягнувши бажаного якісного оновлення суспільства, отримавши домінуючі позиції у світі лише тоді, коли існували рішучі, прагматичні та патріотично налаштовані лідери-реформатори. Тому ефективне встановлення політичного лідерства під час здійснення реформ є важливим фактором розвитку українського суспільства.

Стан дослідження проблеми. Серед вітчизняних дослідників проблема лідерства у політичній сфері піднімається у роботах В.Бебика, О. Дацаківської, В.Добіжі, О. Крюкова М.Томенка, В.Полохала, М.Михайльченка та інших. У цілому визначено роль та напрями діяльності політичної та державно-управлінської еліти у процесі модернізаційних реформ в Україні. Разом з тим явно недостатньо розглянуті проблеми взаємозалежності розвитку політичного лідерства та партійної еліти. Між тим саме партійна еліта є основним ресурсом як функціонування політичного лідерства у якості соціального інституту, так і визначення його функціонального імперативу, цвілевих орієнтирів та форм діяльності.

Мета дослідження. Визначення ролі партійної еліти у забезпеченні ефективності політичного лідерства в Україні.

Виклад основного матеріалу. Політичне лідерство на інституційному рівні доцільно розуміти як відносно стабільні типи та форми соціально-політичних практик, які опосередковують організацію соціального життя та забезпечують стабільність відносин та зв'язків у політичній організації суспільства [4, с. 244]. У наявних наукових розвідках відзначаються такі риси політичного лідерства як відносини щодо забезпечення домінування власної волі над іншими; регулярний бажаний та законний вплив владних осіб на суспільство, організацію чи групу за добровільною згодою цих громад; особливий вид підприємництва здійснювався на політичному ринку; спосіб міжособистісної взаємодії між авторитетними особами з реальним авторитетом

та суспільством або його якоюсь частиною [9, с. 290-291]. Політичне лідерство також характеризується як тип влади, що належить одній особі чи політичній групі; керівний статус чи посада керівника, пов'язані з прийняттям важливих політичних рішень; символічний вимір певної групової політичної поведінки, здатної реалізувати свої інтереси за допомогою влади тощо [8, с. 127-128].

Загалом доцільно говорити про діяльність політичних лідерів щодо або одностороннього впливу на різних соціальних суб'єктів або у процесі інтерактивних взаємозв'язків та комунікації з ними. У процесі демократичного транзиту саме така діяльність є визначальною для забезпечення успішності реформ. Відповідно політичне лідерство у межах даного процесу слід розуміти як діяльність політичної та державної еліти щодо здійснення керуючого впливу на суспільство та його складові з метою забезпечення успішності процесу соціальної модернізації з використанням ефективної комунікації по лінії «влада-громадянське суспільство».

Визначальним для політичного лідерства як соціального інституту є його специфічний функціональний імператив. Дослідники визначають його наступні складові: інтегративна функція (гармонізація та інтеграція інтересів різних соціальних груп), орієнтаційна функція (розробка політичного курсу), інструментальна функція (забезпечення реалізації політичної програми), мобілізаційна функція (мобілізація громадян для здійснення політичного курсу), соціальний арбітраж та патронатна функція (гарантування справедливості, законності та порядку), легітимаційна функція (обґрунтування законності політичного режиму) [8, с. 130-131]. Реалізація вказаних функцій здійснюється у процесі конкретної організаційно-керуючої діяльності політичних лідерів щодо тих чи інших складових соціального організму. Для програмної функції найбільш важливим є визначення інтересів соціальних груп, формулювання соціальних цілей, вибір засобів їх досягнення; для управлінської функції - розробка та прийняття політичних рішень; для інтегративної функції - гарантування соціальної цілісності та стабільності, громадянського миру та соціального консенсусу; для мобілізаційної функції – згуртування широких верств населення для реалізації політичної програми; для комунікативної функції - організація відносин між суспільством та владою, переконання суспільства щодо доцільності політичних рішень; для легітимаційної функції - гарантування підтримки влади громадянами на основі особистого авторитету та впливу на людей.

На нашу думку, для політичного лідерства у процесі здійснення демократичного транзиту, тобто системних змін у суспільстві на основі визначеного та обґрунтованого цілепокладання, найбільше значення має кілька напрямів діяльності з реалізації власного функціонального імперативу. Насамперед це розробка стратегічного курсу реформ на основі гармонізації інтересів та цінностей різних соціальних груп та корекція стратегії, якщо це необхідно. Важливу роль відіграє інтеграції зусиль усіх політичних суб'єктів, державних інституцій та складових громадянського суспільства для досягнення цілей реформ. При цьому важливо забезпечувати соціальну цілісність, громадянський мир та широкі політичний та соціальний консенсус, а також

здійснювати ефективну комунікацію з суспільством щодо доцільності реформ. Нарешті, слід вказати і на інструментальний вимір політичного лідерства, що проявляється у формуванні та ефективній діяльності спеціальних організаційних механізмів для оперативного управління системними змінами [5, с.385].

Крім функціонального, слід звернути увагу і на особистісний аспект політичного лідерства. Політичні лідери повинні володіти деякими індивідуальними якостями для виконання згаданих функцій. Загалом вважається, що лише сильні та потужні лідери, впевнені у власних ідеях та підтримувані стабільною командою, здатні успішно керувати процесом системних змін у суспільстві. З-поміж різноманітних типів політичних лідерів найбільш доречними в умовах демократичного транзиту є представники харизматичного типу, які, як у свій час переконливо показав М. Вебер, відзначаються видатними індивідуальними якостями, що робить їх незаперечним авторитетом і забезпечує ефективний вплив на різноманітних соціальних суб'єктів [2, с. 646-647]. Ефективні лідери мають здатність впливати на людей завдяки викиду енергії, привабливий зовнішній вигляд, незалежність характеру, видатний риторичний талант, позитивне сприйняття пристрасі до себе, поважний і впевнений стиль поведінки.

Саме в особистісному контексті найбільш значущим є вплив партійної еліти на політичне лідерство. Адже політичні лідери за механізмами рекрутування, як правило, є партійними лідерами, що отримують політичні чи державні посади на основі виборчих процесів. Поняття «партійний лідер» трактується як авторитетна особа, що має програму дій, уміння об'єднання мас довкола спільних завдань і цінностей, знаходження і прийняття оптимальних рішень, ініціювання оновлення, а також мобілізації мас на реалізацію суспільних цілей [6, с. 68]. Оскільки партійні лідери отримують владу і стають державними чи політичними лідерами на основі волевиявлення громадян і відповідно підтримки громадянського суспільства, вони мають бути виразниками їх інтересів, діяти в умовах тих потреб, інтересів і норм, які їх цікавлять. Важливо також оптимально представляти ці інтереси у цілісній партійній програмі та доводити останню до мас для забезпечення розуміння і підтримки громадян.

Таким чином, партійна еліта є складовою процесу формування політичного лідерства у тому сенсі, що партійний лідер прагне стати політичним та державним лідером. Крім такої процесуальної наступності є і чимало функціонально-діяльнісних спільних характеристик, оскільки і у межах партійної еліти, і у межах політичного лідерства відбувається реалізація управлінських функцій, є спільні елементи професіоналізму щодо публічної діяльності, дуже схожі вимоги щодо особистісних характеристик лідерів та способів діяльності і комунікації у суспільстві. Разом з тим партійна еліта є достатньо специфічною складовою інституту політичного лідерства, оскільки визначається специфікою партійної системи, особливостями діяльності партій як репрезентантів громадянського суспільства, а також принциповою залежністю від підтримки з боку тих чи інших складових громадянського суспільства.

У сучасній Україні достатньо важко стати політичним чи державним лідером, не будучи складовою партійної еліти. Виборча система, структурування суспільства, механізми взаємозв'язку громадянського суспільства та державних інститутів обумовлюють для політичних лідерів необхідність належності до партійної еліти. Тому шлях до політичного лідерства фактично у якості обов'язкової складової означає вступ до тієї чи іншої політичної партії, створення власної партійної організації чи приєднання до партій і блоків. При цьому такі дії, як правило, визначаються саме у межах партійної еліти, оскільки рядові члени партії звичайно мають дуже малий вплив на визначення персонального складу керівництва партії та формування списків на вибори. Відповідно на рівні партійної еліти формуються достатньо негативні характерні риси, які потім, уже на рівні політичного та державно-управлінського лідерства, викликають величезні проблеми у царині корупції, професіоналізму, соціоцентричної мотивації тощо. Мається на увазі домінування у процесі формування партійної еліти ресурсного підходу, родинних та корпоративних зв'язків, засад особистої відданості тощо.

У результаті сьогодні партійна система України по суті представляє собою систему розгалужених партійних клубів, що в основному створюються у столиці і мають дуже віддалене відношення до репрезентації інтересів громадянського суспільства. Відповідно і партійна еліта складається з лідерів-організаторів таких партійних утворень, їх бізнес-партнерів, родичів, друзів та близьких. Така партійна еліта не має визначених ідеологічних основ, оскільки стратегія, програма, форми діяльності повністю підпорядковані завданню входження до політичної та державної еліти для захисту власних групових інтересів. Ззовні здійснюється лише імітація громадянського представництва на основі отримуваних даних соціологічних досліджень та найманого персоналу партійних активістів. Партійна еліта повністю відірвана від громадськості, рядових членів партії та реальної діяльності з представництва громадських та національних інтересів. Основна сфера діяльності – це активні виборчі кампанії, що мають здебільшого рекламно-популістський характер. Таку ж спрямованість має діяльність партійних мас-медіа та місцевих організацій, що мають на меті забезпечити підтримку партійної еліти на виборах [1, с. 18-19].

На нашу думку, змінити ситуацію має принципова перебудова процесу формування національної партійної еліти, що є першочерговим кроком і до створення ефективного політичного лідерства в Україні. Для цього потрібно створити реальні механізми керування процесом цілепокладання партійного будівництва у відповідності з потребами країни та конкретних соціальних груп і регіонів. Насамперед мова йде про формування своєрідної «ідеологічної матриці» партійних програм, стратегій та проектів, що має слугувати орієнтиром для розробки ціннісних основ партійних програм. Такі орієнтири визначаються стратегією демократичного оновлення та сталого економічного розвитку країни, що стоїть перед завданням інтеграції країни в світову систему в режимі позитивних трансформацій з урахуванням національних інтересів та культурної ментальності українського народу. При цьому недавнє

соціалістичне минуле слід вважати тупиковою гілкою розвитку, від якої якомога швидше потрібно рухатися в бік західної цивілізації.

Будь-яка партійна ідеологія має орієнтуватися на принципи демократії і соціальності (ст. 1 Конституції України), верховенства права (ст. 8), гарантованості місцевого самоврядування (ст. 7), визнання людини, її життя і здоров'я, права і свободи, честі і гідності найвищою соціальною цінністю, а забезпечення недоторканності і безпеки людей – головним обов'язком державної влади (ст. 3). Це не декларації, а реальні потреби українського суспільства, яке підтримує історичний вибір державного суверенітету, демократії та інтеграції в європейське співтовариство. В переважній більшості громадяни України висловлюються за широкі політичні, економічні і громадянські свободи, соціальне благополуччя, рішуче припинення корупції і екстремізму, вітають угоди про асоціацію з ЄС та іншими західними структурами.

Вказані ідеали мають бути обов'язково інтегровані як інтегрована національна ідея, що є невід'ємною складовою ефективною матеріалізації ціннісних орієнтирів українського суспільства, дозволяє вселити впевненість в розумності планованого і в життєвій необхідності кроків, забезпечити єдність суспільства у процесі поступального руху. Цілі, що випливають з національної ідеї та цінностей, є первинними по відношенню до всіх інших факторів програмування партійної ідеології, навіть до таких як ресурси, засоби і владні повноваження. Без правильної постановки цілей висока ефективність управління і соціально значимий ефект неможливі, без цього і партійні програми перетворюються у декларацію, а дії партійної еліти – в імітацію [3, с. 39].

Відтак, на нашу думку, основним при оцінці потенціалу партійної еліти як ресурсу політичного лідерства у країні слід вважати реальну ефективність партійних програм та проектів, що лежать в основі їхньої публічної діяльності. Партійні програми, з якими виступають партійні лідери, мають включати на засадах когерентності та комплементарності соціоцентричні та обґрунтовані цілі й ідеологеми, а також їх репрезентацію у вигляді ефективних проектів та стратегій розвитку, що демонструють реальний соціальний ефект. Соціальний ефект представлений у вигляді різниці між результатами і витратами, що свідчить про обґрунтованість прагнень до позитивного результату, а також здатності цієї різниці задовольняти реальні життєві потреби суспільства і конкретних соціальних груп та людей. Ефект, а значить і ефективність відсутні, якщо на виході немає позитивних економічних зрушень, немає реального поліпшення духовно-моральної середовища і соціальних умов життя.

Таким чином, для визначення ефективності майбутнього політичного лідерства потрібно оцінювати послідовність та адекватність ціле покладання програм партійної еліти, що має поєднувати в єдине ціле активність державних, політичних і громадянських структур. Важлива також соціальна якість цілей з погляду соціальної значущості та відповідності інтересам суспільства і конкретних громадян. Потрібно звернути увагу і на механізми реалізації партійної програми – чи забезпечує вона якість і спадкоємність політичного

курсу; наявність соціальної злагоди в суспільстві; стійкість підтримки державної політики; наявність авторитетного національного лідера; гнучке поєднання демократичних методів з твердістю волі і послідовністю проведеного курсу тощо.

На нашу думку, достатньо ефективною у якості цільових орієнтирів для партійних програм може бути Стратегія сталого розвитку «Україна-2020», де визначені пріоритетні напрямки діяльності - ефективність державних витрат, якість управління державною власністю, якість державних послуг, боротьба з корупцією [9]. Просування запланували по чотирьом векторах:

- вектор безпеки - гарантованість безпеки держави, бізнесу і громадян, захищеності інвестицій та приватної власності;

- вектор гордості - забезпечення толерантності та соціальної злагоди, виховання гордості за власну країну, її історію, культуру, науку і спорт;

- вектор відповідальності - гарантованість того, що кожен громадянин, незалежно від статі, раси, політичних, релігійних та інших переконань, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак матиме доступ до високоякісної освіти та охорони здоров'я, до державних послуг, відповідним європейським стандартам;

- вектор розвитку - забезпечення макроекономічної стабільності та соціальної стійкості, проведення структурних реформ і, як наслідок, підвищення стандартів життя.

Безумовно, потрібно брати у якості орієнтирів і досвід Європейського союзу у різноманітних сферах оптимізації управління та розвитку партійної системи.

Однак на практиці партійне будівництво в Україні і відповідно процес формування партійної еліти відбувається хаотично, безсистемно та в умовах відсутності соціоцентричного цілепокладання. Потрібно констатувати у цій сфері домінування приватного інтересу, постійні конфронтації та неконструктивне суперництво, відсутність чітких засад співпраці та ефективної організації. Очевидно, що виключно рекомендаціями стосовно партійних програм цю ситуацію виправити не можна. Світовий досвід формування ефективної партійної еліти свідчить, що позитивні зміни в діяльності партійних структур залежить від виборчого законодавства та його застосування під час виборів.

Тому найбільше значення для оптимізації процесу взаємодії партійної еліти та політичного лідерства слід вважати роботу законодавця стосовно визначення моделі оптимального варіанту виборчої системи для країни, а також системи супутніх законів для її реалізації. Слід погодитися з вітчизняними дослідниками, що сьогодні здійснення діючих законодавчих актів щодо виборів та технологій, які при цьому застосовуються, не сприяє досягненню консенсусу політичних сил та громадській згоді, а фактично розділяють їх [10, с.28]. Відповідно у центрі уваги партійної еліти знаходяться лише питання отримання державної влади та використання її у своїх інтересах, партійна еліта не виконує своєї функції представлення інтересів громадян та суспільства загалом. Саме це є корінною причиною системних вад політичного лідерства в Україні – корупції

та казнокрадства, нехтування інтересами держави, неефективності державних проєктів та стратегії розвитку загалом, відсутності наступності та консолідованої політики у всіх сферах життєдіяльності.

За таких умов і останні модифікації виборчого законодавства стосовно пропорційної системи зі списками кандидатів мало що можуть змінити. Так, виборці у цій ситуації будуть голосувати не за аморфні програми та незрозумілі партійні списки, а за конкретних партійних лідерів, відомості про яких можна отримати із засобів масової інформації. Але відсутність системних механізмів оцінки партійної еліти не дозволяє на основі наявної інформації здійснити обґрунтований вибір у процесі голосування. Партійна еліта має достатньо фінансових можливостей, фахівців та технологій щоб на рівні емоційно-популістської підтримки бажань виборців завоювати їхню прихильність, не вдаючись до розробки реальних проєктів та стратегії розвитку. За таких умов партійні лідери концентруються виключно на завданнях завоювання підтримки електорату, мало піклуючись щодо виконання функцій політичного чи державного лідера після успішного проведення виборчої компанії.

Відповідно сьогодні потрібно говорити про взаємозв'язок двох основних чинників відсутності ефективних механізмів формування дієздатного політичного лідерства в Україні на основі партійної еліти. З одного боку, це сконцентрованість на власних інтересах, внутрішньоорганізаційний авторитаризм та безвідповідальність самої партійної еліти. З іншого боку – низький рівень політичної культури, громадянської активності та правової інформованості основної частини українських громадян. Вітчизняні дослідники схильні вважати увесь процес взаємодії громадянського суспільства та партійних лідерів імітацією реального політичного процесу, політичною грою в силу того, що пізнавальна діяльність об'єкта тут мінімально пов'язана з його політичним досвідом [1, с.22]. Відтак, на нашу думку, вирішення проблеми можливе лише у розвитку політичної культури – як громадян, так і партійної еліти України, яке спирається на системне удосконалення правової основи їх взаємодії у процесі формування політичного лідерства.

Що стосується практичних процесів, які можуть сприяти оптимізації процесу становлення ефективного політичного лідерства в Україні на основі партійної еліти, то тут потрібно виділити два з них. З боку громадянського суспільства – це розвиток громадянських ініціатив та формування на цій основі «точки росту» активістської політичної культури, яка є основою сучасної демократії в усьому світі. Що стосується партійної еліти, то головним на сьогодні є подолання у цьому середовищі конкурентної відчуженості на основі конфліктуючих приватних інтересів та становлення загального консенсусу на рівні партійної системи, що ґрунтується на домінуванні національних інтересів.

Сьогодні співробітництво у межах партійної еліти носить утилітарний та епізодичний характер, виходячи з конкретних потреб партійних лідерів, і міжпартійне партнерство не є суттєвим чинником державобудування у цілому та реалізації конкретних державних проєктів на користь суспільства зокрема. Відповідно й у сфері політичного лідерства та державного управління наша країна не вийшла за межі корпоративно-кланової моделі адміністрування,

складової якої є партійна еліта. Партійна еліта при цьому породжує не ефективне політичне лідерство, а систему кланових зв'язків закритого типу, зорієнтовану на задоволення корпоративних інтересів.

На нашу думку, сьогодні потрібно на нормативному та державно-організаційному рівні підтримати ті реальні процеси у партійній системі, які, відображаючи активізацію громадянського суспільства, ведуть до становлення альтернативної партійної еліти у вигляді партійних сегментів, що реально відображають інтереси громадян та формуються на основі громадянських ініціатив. Їх потрібно розглядати як природну альтернативу олігархічно-клановій партійній еліті, що потенційно може скласти і основу ефективного політичного лідерства у сфері публічного управління. Потрібно підтримувати формування та розвиток партійних еліт, що ґрунтуються на конструктивних засадах партійної діяльності: державотворчій та демократичній партійній ідеології, професіоналізації партійного лідерства, публічній авторитетності лідерів тощо. Основним критерієм оцінки партійної еліти в якості основи політичного лідерства слід вважати її здатність інтегрувати громадянське суспільство та публічну політику навколо реальних стратегічних проектів розвитку країни. У даному випадку відбувається поєднання професійно-управлінських характеристик партійної еліти та її політичної культури і моральних якостей, оскільки для інтеграційної стратегії у публічній сфері потрібно проявляти як управлінську компетентність, так і позитивні моральні якості, які викликають підтримку інших публічних суб'єктів.

Висновки. У цілому потрібно констатувати, що ефективність політичного лідерства в Україні вирішальним чином залежить від якості партійної еліти. Розвиток останньої відбувається на перетині процесів активізації громадянського суспільства та демократично-професійної трансформації олігархічно-кланової партійної системи. Політичне лідерство та ефективність державного управління залежать від здатності партійної еліти реалізувати свій функціональний імператив щодо представництва у публічній сфері інтересів громадянського суспільства та вироблення інтегруючої стратегії національного розвитку. Основним механізмом підтримки конструктивних процесів у сфері політичного лідерства слід вважати формування стимулюючих такі процеси нормативно-правових засад розвитку партійної системи та громадянської активності, що має стати об'єктом подальших досліджень у межах даної проблеми.

Список використаних джерел:

1. Белашко С. Партійне лідерство як форма політичної участі: пострадянська специфіка. Вісник національного університету України «Київський політехнічний інститут». Серія: Політологія. Соціологія. Право. 2011. №4. С. 16-25.
2. Вебер М. Избранные произведения / Пер. с нем.; сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова ; предисл. П. П. Гайденко. М. : Прогресс, 1990. 808 с.
3. Вовканич С.Й. Українська національна ідея та еліта в духовно-інтелектуальному забезпеченні державотворення: [монографія]. Львів: ІРД НАН України, 2014. 498 с.

4. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ, 2011.Т. 8: Публічне врядування. 2011. 630 с.

5. Маркітантов В.Ю. Функції політичної еліти: виклики сучасної України. *Гілея: науковий вісник*. 2015. Вип. 98. С. 383-386.

6. Морарь М. В. Роль партійного лідерства в активізації політичних процесів сучасної України. *Грані*. 2014. № 2. С. 67-72.

7. Пахарєв А. Д. Політичні інститути і процеси в сучасній Україні : навч. посіб. К. : Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011. 182 с.

8. Політичне лідерство: навч. посіб. / за заг. ред. В. А. Гошовської, Л. А. Пашко. К.: НАДУ, 2013. 300 с

9. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>.

10. Щедрова Г. П. Виборча система як чинник ефективності ротації еліт і демократичних зрушень в Україні. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. 2015. №4. С. 24 - 30.

References

1. Bielashko S. (2011), *Partiine liderstvo yak forma politychnoi uchasti: post-radianska spetsyfika* [Party leadership as a form of political participation: post-Soviet specifics], *Journal Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy Kyivskiy politekhnichnyi instytut. Serii: Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo* [Bulletin of the National Technical University of Ukraine, Kyiv Polytechnic Institute. Series: Political Science. Sociology. Right.], vol. 4, pp. 16-25 [Ukraine].

2. Veber M. (1990), *Yzbrannie proyzvedeniya* [Selected works], Press Prohress, Moscow, 808 p [Russian].

3. Vovkanych S.I. (2014), *Ukrainska natsionalna ideia ta elita v dukhovno-intelektualnomu zabezpechenni derzhavotvorennia* [Ukrainian national idea and elite in the spiritual and intellectual support of state formation], Press IRD NAN Ukrainy, Lviv, 498 p. [Ukraine].

4. *Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia: u 8 t. T. 8 Publichne vriaduvannia* (2011) [Encyclopedia of public administration: in 8 volumes. Vol. 8: Public governance], Press NADU, Kyiv, 630 p. [Ukraine].

5. Markitantov V.Iu. *Funktsii politychnoi elity: vyklyky suchasnoi Ukrainy* (2015), [Functions of the political elite: challenges of modern Ukraine], *Hileia: naukovyi visnyk.*, vol. 98., pp. 383-386 [Ukraine].

6. Morar M. V. (2014), *Rol partiinoho liderstva v aktyvizatsii politychnykh protsesiv suchasnoi Ukrainy* [The role of party leadership in intensifying the political processes of modern Ukraine], *Journal Hrani*, vol. 2, pp. 67-72 [Ukraine].

7. Pakhariev A. D. (2011), *Politychni instytuty i protsesy v suchasni Ukraini* [Political institutions and processes in modern Ukraine] Press In-t polit. i etnonats. doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, Kyiv, 182 p. [Ukraine].

8. *Politychne liderstvo: navch. posib.* [Political leadership: textbook] (2013) / za zah. red. V. A. Hoshovskoi, L. A. Pashko. Press NADU, Kyiv, 300 p. [Ukraine].

9. *Stratehiia staloho rozvytku «Ukraina-2020»* [Sustainable Development Strategy "Ukraine 2020"] (2015). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text> [Ukraine].

10. Shchedrova H. P. *Vyborcha systema yak chynnyk efektyvnosti rotatsii elit i demokratychnykh zrushen v Ukraini* (2015), [Electoral system as a factor in the effectiveness of elite rotation and democratic change in Ukraine], *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Serii : Filosofiia. Sotsiologiia. Politologiia*, vol. 4, pp. 24-30 [Ukraine].